

ЛЮДМИЛА ЖИВКОВА И АМБИЦИОЗНИТЕ БЪЛГАРСКИ ПРОЕКТИ В ИНДИЯ

Виолина Атанасова

Дейността на Л. Живкова в Индия обслужва две различни сфери – първо, дипломатическата, обхващаща най-общо казано двустранните отношения, и второ – обществената, в която през 70-80-те години се наблюдава засилен интерес към индийската култура.

Като държава, ползваща се голямо влияние сред развиващите се страни, Индия заема важно място в политиката на СССР и социалистическото съдружество. Полагат се големи усилия за повсеместно сближаване с тази страна и за засилването на социалистическото влияние в нея.

В изпълнение на тези задачи българското правителство предприема специфична тактика, която не би могла да има успех в дългосрочна перспектива, но за момента има чувствителен ефект. Тя се състои в установяването на близки лични контакти между ръководителите на двете страни¹. Още по време на посещението на министър-председателя на Индия И. Ганди в България през 1967 г. и на ответното посещение на председателя на Министерския съвет Т. Живков през 1969 г. в Индия между двамата възникват приятелски отношения. Но всъщност именно благодарение на Л. Живкова резултатите от тази политика са толкова значителни².

Личното ѝ и неподправено възхищение от индийската култура, многобройните контакти с представители на най-различни среди на индийското общество, както и смелите ѝ инициативи в културната област ѝ спечелва голяма популярност в тази страна. Тя успява да привлече за участие в своите програми много индийски учени и дейци на културата. Израз на вниманието, на което се радва в Индия е и изборът ѝ за член на международния съвет на подкрепения от ЮНЕСКО експериментален град Ауровил³, в чийто състав през 80-те години влизат още министърът на външните работи на Индия Нарасимха Рао, генералният директор на ЮНЕСКО Амаду Махтар М'Боу и известният индийски индустриалец Дж. Р. Д. Тата. Тя прави редица предложения за развитието на града, сред които създаване на индустрия за детски играчки и спортни принадлежности, построяване на палата на българската култура и др.

---

¹ АМВнР, оп. 24, д. 45, преп. 1281, л. 2.

² Още по време на първото посещение на Т. Живков в Индия, Л. Живкова, която придружава баща си, обещава и впоследствие изпраща кукли за българския щанд на Музея на куклите. – АМВнР, оп. 25, д. 40, преп. 970, л. 75. Подобни жестове несъмнено спомагат за разширяване на контактите ѝ с отделни представители на индийското общество.

³ Ауровил – „градът на бъдещето“ е основан 28 февруари 1968 г. с решение на ЮНЕСКО. Той се намира в Южна Индия, северно от гр. Пондичери, бивша френска колония, в която е намерил убежище и развил своето учение индийският революционер, писател и мислител Шри Ауробиндо. Основните цели, които си поставят жителите му, са постигане на абсолютна свобода на човешкия дух и хармонично развитие на обществото. Сред дейностите, които те развиват, са създаване на нов модел в обработката на земята; учредяването на многобройни центрове за приложна изследователска работа по вторична енергия (слънчева, от вятъра) и съответна технология; създаване на поле за обмен на различни култури на народите; приложение на нови методи на обучение и др.

Тук ще спомена само за някои по-големи проекти, насочени към разширяването на българското присъствие в Индия, които се осъществяват с прякото участие или със съдействието на Л. Живкова. Най-мощна е програмата за подготовката и отбелязването на 1300-годишнината от основаването на българската държава. За привличането на изтъкнати индийски политически, обществени и културни дейци към изпълнението на многобройните мероприятия, включени в нея, са проведени редица разговори с цел запознаването им с историята и същността на честването. Амбицията е индийската страна да се вземе официално участие в него на държавно равнище, като се образува Национален комитет, а празнуването на тази годишнината да бъде вписана като точка в Плана за културен обмен между двете страни. Тези намерения не са осъществени. Индийското министерство на външните работи уведомява посолството, че индийските държавни и политически ръководители могат да участват в Националния комитет само на обществени начала⁴. Въпреки това обаче 1300-годишнината от основаването на българската държава е чествана с многобройни мероприятия и при присъствието на много официални лица. Празнуването преминава при изключителна тържественост. В тази връзка е показана представителната изложба „Тракийското изкуство по българските земи“, която е и първото значително представяне на България в Индия.

Голям отзвук в Индия предизвиква друга мащабна българска инициатива, в която тя се включва най-активно – движението „Знаме на мира“ и Международните детски асамблеи. Освен участието на индийски делегации в асамблеите, много свързани с движението мероприятия се провеждат в самата Индия – изложби на детски рисунки, срещи и др.⁵ в сътрудничество с организацията за детско творчество Бал Баван, музея Шанкар и различни училища. Към тях се създават и клубове „Знаме на мира“.⁶

Учредяването на Българския културно-информационен център в Делхи е още една амбициозна заявка за разширяване на българското културно присъствие в Индия. Той е открит на 16.05.1977 г. Дейността на БКИЦ протича в няколко направления и в разнообразни форми. Най-важното от тях от самото начало на неговото съществуване е развитието на българистиката. БКИЦ провежда комплексни мероприятия за честването на бележити дати, на кръгли годишнини и подготвя вечери, посветени на живота и дейността на български творци в областта на културата. Той работи съвместно с индийско-българските дружества за приятелство. Търсенето на ефективност в пропагандирането на българската култура в Индия води до обогатяване на формите на дейност на БКИЦ и до създаването през 80-те години на различни клубове. Такива са Индийско-български литературен клуб, в който участват писатели, преводачи, литературоведи и любители-читатели и „Приатели на българската музика“, член на който е и диригентът на Делхийския симфоничен оркестър.

Благодарение на известността на Л. Живкова в Индия, както и на активната дейност на БКИЦ и на българското посолството силно се подобрява имиджа на България в тази страна. Най-малкото, което може да се каже е, че тя става

⁴ АМВнР, Оп. 36, д. 64, преп. 1234, л. 4.

⁵ АМВнР, Оп. 36, д. 67, преп. 1276, л. ?.

⁶ АМВнР, ОП. 45-16, преп. 298, л. 5.

разпознаваема сред различни кръгове на индийската общественост. В резултат от тази дейност значително се разширява сферата на контакти с индийски културни и обществени дейци, с представителите на творческата интелигенция, у които се събужда интерес към българската история, култура и изкуство. Тя способства и за заздравяването на политическите и икономическите връзки между двете страни.

Има обаче и други проекти, които са ориентирани към постигането на далеч по-амбициозни цели и които отговарят на интереса към Индия на по това време съвсем не малка част от българското общество. Искам да напомня, че значението, което се придава на Индия у нас, има исторически корени. Още от времето на Възраждането е наследена и преобладава една романтична нагласа, която характеризира рецепцията на индийската култура в България и която е свързана главно с духовните ѝ постижения. Причините за тази приемственост са комплексни, но сред тях трябва да се спомене липсата на научна ориенталистика в България, която би могла да внесе корективи в популярните представи за тази страна. И всъщност отношението на Л. Живкова към Индия, което е пречупено през призмата на заниманията ѝ с „Агни йога” и се преплита с отношението ѝ към живота и творчеството на семейство Ръорих, подробно описано в книгата на Б. Райнов за нея⁷, не се различава от разпространените схващания за индийската духовност.

Но това, което е определящо за големия интерес към Индия е новият цикъл на развитие на процесите на самоопределение в България. Те силно напомнят възрожденския период⁸. Тогава идеята за Индия се подхранва най-вече от постановките на Г. С. Раковски за сходствата в езика, обичаите и фолклора между българската и индийската култура, а малко по-късно и от позоваванията на индийската древност във „Веда Словена”, чието сензационно заглавие красноречиво говори за търсенето на стародавни връзки между двете страни. Тези литература отново идва на дневен ред, правят се опити да се реабилитира „Веда Словена”. Добавят се нови факти и аргументи. Така например, въз основа на някои данни за запазени сведения за Индия в средновековната българска книжнина се правят изводи за преките ѝ контакти с България⁹.

Общественият интерес е в основата на няколко мащабни и скъпоструващи проекти за научно сътрудничество с Индия. На първо място трябва да се спомене направеното лично от Л. Живкова предложение за възобновяване на дейността за изследване на Хималаите и на Института за индийска култура и цивилизация в Кулу¹⁰. Като първа стъпка в тази насока се предвижда подготовката на голяма експедиция в Хималаите на учени, специалисти както в областта на естествените науки, така и на хуманитаристиката.

---

⁷ Райнов, Б. Людмила – мечти и дела. – <http://www.rulit.net/books/lyudmila-mechti-i-dela-read-182359-1.html>

⁸ Конев, И. Българското Възраждане и Просветителството. Т. III, ч. I, БАН, 1983, 362-392.

⁹ Мороз, Й. Академик Иван Дуйчев за най-ранните сведения за Индия в България. – Индия в българската наука. С.: Албатрос, 1997, с. 57.

¹⁰ Огромният по обем научен материал, събран от семейство Ръорих по време на експедицията, изисква систематизиране и обработка. С тази цел през юли 1924 година в долината Кулу в западните Хималаи Н.Ръорих основава Института за хималайски изследвания "Урусвати".

Развитието на индологията става задължително условие за осъществяването на големия проект за сравнително изучаване на българската и индийската култура в рамките на съвместни научни изследвания.

Започва подготовката на разработването на детайлизирана програма за реализиране на този проект, която включва:

1. Посещения на български учени в Индия за изследване на мястото на източниците и работа върху съвместни с индийските учени научни разработки;
2. Специализация на млади български индолози в Индия и на млади индийски траколози у нас;
3. Провеждане на научни форуми по въпросите, касаещи съвместните сравнителни изследвания с участие на български и индийски изследователи, както и на учени от други страни;
4. Създаване в Индия на база за съвместна научно-изследователска работа по горните въпроси с техническо оборудване от българска страна. Планира се това да се осъществи в рамките на БКИЦ в Делхи като зародиш на бъдещ индийско-български научно-изследователски институт.

Тези предложения трябва да залегнат в бъдещите междудържавни планове за културен обмен между България и Индия, като Протоколът трябва има самостоятелни условия за финансиране.

За 1981 г. вече се предвижда в културния план да се включи клауза, която да осигурява сътрудничеството в областта на тракологията. Наред с това е направено предложение по време на представянето на тракийската изложба в Делхи да се организира на научен форум, на който със серия от лекции от български траколози и индийски учени да се постави началото на съвместен изследователски проект в тази област, а също така в каталога на изложбата да се включи специална глава за сходствата между тракийската и индийската култура с цел да се събуди интересът на научните среди в Индия към разглеждането на тази проблематика¹¹.

На служителите на посолството и БКИЦ са поставени задачи да установят връзка със съответните университети и институти с цел издирване на писмени източници и на материали, които биха послужили като основание за организиране на археологически експедиции.

Тези проекти намират място в обсъжданията между министрите на образованието и културата в България и Индия, достигнати са и принципни договорености с частни лица и някои университети в Индия за предоставяне на архивни материали и пр.

След смъртта на Л. Живкова обаче се наблюдава постепенно замиране на дейностите в тези области. През 1983 г. след посещение в Индия проф. арх. Пейо Бербенлиев съветва да се отстранят „грешките, допуснати с подписването на нежелателни протоколи за обмен” и да се преразгледа участието на България преди всичко в научния център за проучване на Хималаите, построяването на дом на Рьорих в София, както и в разширената програма за съвместни изследвания¹².

¹¹ АМВнР, оп. 36, д. 65, преп. 1240, л. 68-70.

¹² АМВнР, оп.40, д.72, преп.1659, л. 16-17.

Специалност „индология” в СУ се появява едва през 1984 г., като нейните задачи, а и нейните възможности са далеч по-скромни от замисляните. По този начин най-амбициозните проекти за сътрудничество с Индия отпаднат.